

Sygn. akt I CSK 803/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Paweł Grzegorzczuk

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa P. S.A. w W.
przeciwko [...] Spółdzielni "[...]" w P.
o wydanie nieruchomości oraz zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 8 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 21 października 2016 r., sygn. akt I ACa [...],

- 1) uchyla zaskarżony wyrok w punktach III (trzecim), IV (czwartym), V (piątym) i VI (szóstym) i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego;**
- 2) w pozostałej części oddala skargę kasacyjną.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie z powództwa P. Spółki Akcyjnej w W. przeciwko [...] Spółdzielni „[...]” w P. o wydanie nieruchomości oraz o zapłatę odszkodowania nakazał pozwanej, aby wydała powódce nieruchomość położoną w T. w gminie P. o powierzchni 2 077 m², oznaczonej w ewidencji gruntów jako działka nr [...], dla której Sąd Rejonowy w G. Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr 8 429 (punkt I), w pozostałej części powództwo, w zakresie odszkodowania w kwocie 480 000 zł, oddalił (punkt II), zniósł wzajemnie koszty postępowania między stronami (punkt III) i przejął na rachunek Skarbu Państwa kwotę 18 600 zł tytułem nieuiszczonej części wpisu sądowego od pozwu, od której uiszczenia powódka była zwolniona (punkt IV). Ustalił, że własność działki nr [...] o powierzchni 2552 m², położonej w T., na podstawie orzeczenia nr 18 Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 15 października 1949 r. o przejęciu Huty [...] S.A. w T., wydanego na podstawie art. 3 ustawy z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz. U. Nr 3, poz. 17 ze zm.), przeszła na rzecz Skarbu Państwa. Rzeczona działka została dnia 5 lutego 1969 r. oddana przez przedsiębiorstwo państwowe Huta [...] w zarząd i użytkowanie [...] Spółdzielni „[...]” w P. w celu wybudowania pawilonów handlowego i gastronomicznego na terenie osiedla [...]. Podstawę stanowiła decyzja Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 14 listopada 1968 r. Na działce pozwana spółdzielnia wybudowała dwa pawilony handlowe. Obecnie właścicielem rzeczonej działki jest powódka zgodnie z ostateczną decyzją Ministra Gospodarki z dnia 16 kwietnia 1997 r. stwierdzającą nieważność orzeczenia nr 18 Ministra Przemysłu Lekkiego z dnia 15 października 1949 r. Decyzją z dnia 13 listopada 2000 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji stwierdził wydanie z naruszeniem prawa orzeczenia Ministra Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 30 maja 1956 r. w sprawie zatwierdzenia protokołu zdawczo-odbiorczego przedsiębiorstwa Huta [...] S. A., m.in. w części dotyczącej nieruchomości użytkowanej przez [...] Spółdzielnię „[...]” w P.. W dziale II księgi

wieczystej, obejmującej sporną działkę, wykreślono Skarb Państwa i ujawniono jako właściciela spółkę P. S.A. w W.. W sprawach wszczętych przez [...] Spółdzielnię „[...]” w P. Sąd Okręgowy oddalił wniosek o zasiedzenie rzecznej działki oraz oddalił na podstawie art. 231 k.c. powództwo o przeniesienie własności działki, która obecnie nadal znajduje się posiadaniu pozwanej.

Sąd Okręgowy stwierdził, że powództwo o wydanie nieruchomości zasługuje na uwzględnienie, zaś powództwo o zasądzenie wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości nie zasługuje. Wskazał też, że nie podlegał uwzględnieniu podniesiony przez pozwaną zarzut zatrzymania.

Obie strony wniosły apelacje od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 21 października 2016 r. częściowo zmienił pkt II zaskarżonego wyroku w ten sposób, że zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 171 252 zł z odsetkami (pkt I), oddalił apelację powódki w pozostałej części (pkt II), oddalił apelację pozwanej (pkt III), zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 8 562,60 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego (pkt IV), nakazał pobrać od powódki na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Apelacyjnego w [...] kwotę 1 722,85 zł tytułem zwrotu części wydatków poniesionych tymczasowo przez Skarb Państwa w postępowaniu apelacyjnym (pkt V) oraz nakazał pobrać od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Apelacyjnego w [...] kwotę 955,60 zł tytułem zwrotu części wydatków poniesionych tymczasowo przez Skarb Państwa w postępowaniu apelacyjnym (pkt VI).

Sąd Apelacyjny uznał, że zasadność roszczenia o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie przez pozwaną z nieruchomości powódki (art. 224 i 225 k.c.) nie budzi wątpliwości, zaś podejmowane przez stronę, której nie reprezentował zawodowy pełnomocnik, nieudolne czynności mające na celu wykazanie wysokości roszczenia uzasadniały dopuszczenie z urzędu dowodu z opinii biegłego z zakresu wyceny nieruchomości na okoliczność ustalenia wysokości wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości (art. 232 zdanie 2 k.p.c.).

Sąd Apelacyjny, odnosząc się do kwestii przysługiwania pozwanej prawa zatrzymania (art. 461 § 1 k.c.), przyjął, że skoro dokonała ona nakładów jako

użytkownik, zatem w sprawie znajdował zastosowanie art. 260 k.c. Uznał, że nie mieszczą się w granicach zwykłego korzystania z rzeczy nakłady prowadzące do zmiany przeznaczenia rzeczy, jej istotnego ulepszenia czy przekształcenia, więc nie podlegają zwrotowi stosownie do art. 260 § 1 w związku z art. 262 k.c. Podkreślił, że pozwana mogłaby domagać się zwrotu nakładów od właściciela na podstawie stosowanych odpowiednio przepisów o prowadzeniu cudzych spraw bez zlecenia (art. 260 § 2 k.c.). Wskazał jednak, że art. 753 § 2 i art. 752 k.c. wyłączają uprawnienie do żądania zwrotu nakładów i wydatków. W konkluzji dał wyraz przekonaniu, że pozwana nie udowodniła przysługiwania jej wierzytelności względem powódki, nie mogła więc skorzystać z prawa zatrzymania (art. 461 § 1 k.c.).

Pozwana wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zarzucając naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 461 § 1 w związku z art. 260 § 1 i art. 263, 336 i 230 k.c. w związku z art. 226 § 1 k.c., oraz przepisów postępowania, mianowicie art. 382 i 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c. oraz art. 232 zdanie 2 w związku z art. 378 § 1 i art. 381 k.p.c. i w związku z art. 78 Konstytucji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty kasacyjne, dotyczące naruszenia zarówno prawa materialnego, jak i przepisów postępowania, odnoszą się przede wszystkim do błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania przez Sąd Apelacyjny art. 260 § 1 k.c. Uregulowane w tym przepisie roszczenie o zwrot nakładów dotyczy sytuacji, gdy strony są związane stosunkiem użytkowania (art. 252 i nast. k.c.). Tymczasem, zdaniem skarżącej, w zakresie dochodzonego przez nią roszczenia o zwrot nakładów powinien być zastosowany art. 226 § 1 w związku z 230 k.c. Skarga kasacyjna w tym zakresie jest oczywiście uzasadniona, co znajduje potwierdzenie w orzecznictwie. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 8 kwietnia 2016 r., I CSK 180/15 (niepubl.), art. 230 k.c. odsyła do odpowiedniego stosowania art. 224-229 k.c. w stosunku między właścicielem rzeczy a posiadaczem zależnym, o ile z przepisów regulujących ten stosunek nie wynika nic innego. Odesłanie z art. 230 k.c. dotyczy takiego posiadacza

zależnego, który, wykonując władztwo nad rzeczą, nie ma prawa skutecznego względem właściciela. Posiadaczowi zależnemu przysługuje więc, tak jak posiadaczowi samoistnemu, w granicach określonych w art. 226 w związku z art. 230 k.c., roszczenie o zwrot nakładów, przy czym, podobnie jak w razie posiadania samoistnego, odmiennie kształtuje się sytuacja posiadacza zależnego w dobrej i złej wierze. Stosowanie przepisów art. 224-226 k.c. jest wyłączone w razie istnienia między stronami stosunku prawnego uzasadniającego władanie cudzą rzeczą przez posiadacza zależnego. Według wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2016 r., III CSK 263/15 (niepubl.), art. 230 k.c. dotyczy posiadacza zależnego, który władając rzeczą w określonym zakresie nie ma do tego prawa skutecznego względem właściciela. Przepis ten jest elementem regulacji rozliczeń związanych z realizacją roszczenia windykacyjnego. Wobec tego, że roszczenie windykacyjne przysługuje właścicielowi jedynie w stosunku do posiadacza, który nie ma względem właściciela skutecznego prawa do władania rzeczą (art. 222 § 1 k.c.), to konsekwentnie również uregulowanie zawarte w art. 230 k.c. może dotyczyć wyłącznie posiadacza zależnego, niemającego prawa do rzeczy znajdującej się w jego władaniu.

Zarzut naruszenia art. 232 zdanie 2 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 381 k.p.c. oraz w związku z art. 78 Konstytucji odnosi się do dopuszczenia przez Sąd Apelacyjny z urzędu dowodu z opinii biegłego z przekroczeniem granic zaskarżenia wynikających z treści wywiedzionej przez stronę powodową apelacji i wbrew art. 381 k.p.c., co naruszyło także konstytucyjną zasadę dwuinstancyjności postępowania sądowego, gdyż uniemożliwiło zaskarżenie tej części wyroku w toku instancji. Zarzut ten jest nietrafny. Uprawnienie sądu wynikające z art. 232 zdanie drugie k.p.c. dotyczy wyłącznie dowodu, nie zaś twierdzenia faktycznego. Sąd może wprawdzie dopuścić dowód bez wniosku strony, jest jednak władny działać w tym zakresie tylko w granicach podstawy faktycznej rozstrzygnięcia określonej twierdzeniami stron, przytoczonymi zgodnie z ustawą, w tym zgodnie z regułami koncentracji materiału procesowego. Inaczej mówiąc, dopuszczając dowód z urzędu, sąd nie jest uprawniony do wprowadzenia do postępowania nowych faktów, tak w aspekcie żądania pozwu, jak i obrony pozwanego (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lutego 2018 r., II CSK 462/17, OSNC-ZD

2018, nr C, poz. 48). Dopuszczenie dowodu z urzędu może wynikać - i miało to miejsce w rozpoznawanej sprawie - z konieczności zasięgnięcia przez sąd wiadomości specjalnych, potrzebnych do rozpoznania sprawy. Należy wręcz zgodzić się z poglądem, że brak inicjatywy sądu powołania biegłego w sytuacji, gdy nie czyni tego strona narusza art. 232 zdanie drugie k.p.c. Powołanie dowodu z opinii biegłego jest przede wszystkim narzędziem sądu do prawidłowego rozpoznania sprawy, może zatem leżeć w interesie publicznym. Jeżeli strona nie zgłasza odpowiedniego wniosku, to wprawdzie sąd powinien stronę najpierw o taką potrzebę zapytać, ale jeżeli mimo to wniosku nie zgłosi, sąd powinien dopuścić dowód niewskazany przez stronę (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 grudnia 2017 r., I CSK 149/17, niepubl.). W postępowaniu apelacyjnym ma również zastosowanie art. 232 zdanie drugie k.p.c., z zastrzeżeniem ograniczeń wskazanych w art. 381 k.p.c. oraz dążenia do wydania właściwego orzeczenia, opartego na rzeczywistym stanie faktycznym. Potrzeba uzupełnienia materiału dowodowego w postępowaniu apelacyjnym może być pominięta wyjątkowo, a dążenie do koncentracji materiału dowodowego nie może prowadzić do naruszenia zasady sprawiedliwego procesu, który musi być oparty na wszechstronnym zbadaniu okoliczności sprawy, czego warunkiem jest dokonanie ustaleń faktycznych zgodnych z rzeczywistym stanem (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 655/16, niepubl.). Nie narusza to ani zasady kontradyktoryjności (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2013 r., II CSK 422/12, niepubl.; z dnia 11 grudnia 2015 r., III CSK 23/15, niepubl.; z dnia 10 stycznia 2017 r., V CSK 228/16, niepubl.; z dnia 17 stycznia 2017 r., IV CSK 54/16, niepubl.), ani zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego. Prowadzenie postępowania dowodowego w drugiej instancji, nawet w znacznym zakresie, i dokonanie na jego podstawie samodzielnych ustaleń, nie prowadzi bowiem do naruszenia konstytucyjnego prawa do zaskarżenia orzeczeń wydanych w pierwszej instancji (art. 78 Konstytucji), jak również dwuinstancyjnego modelu postępowania sądowego, statutowanego w art. 176 ust. 1 Konstytucji (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2017 r., I CZ 90/17, niepubl.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ i art. 398¹⁵ § 1 orzekł, jak w sentencji.

jw